

Dylematy społeczeństwa obywatelskiego

Autor tekstu: **Aldona Musiał**

Standardy demokracji

Kiedy w maju 1945 r. klęska państw faszystowskich była już faktem, społeczność międzynarodowa stanęła przed kolejnym wyzwaniem, tym razem odbudowy uniwersalnych wartości humanistycznych, dla których wojna stanowiła tragiczne doświadczenie intelektualne i moralne. Społeczeństwa Europy Zachodniej głęboko dotknięte kryzysem wiary w istotę i sens społeczeństwa i ludzkiej osoby, zaczęły wnosić postulaty, treść których jednoznacznie odwoływała się do *wspólnoty wszystkich ludzi złączonych więzią braterstwa*.

Postulaty te to przede wszystkim wzmożenie wysiłków wokół stworzenia, a raczej reaktywowania idei społeczeństwa obywatelskiego. To zaś w przełożeniu na język praktyki społecznej oznaczało znaczny wzrost poczucia odpowiedzialności jednostki za losy własnego narodu i społeczeństwa. Oczywiście dla państw bloku wschodniego wizja takiego społeczeństwa wydawała się nieosiągalna. Współcześnie efektem i symbolem zwycięstwa demokracji, a więc także społeczeństwa demokratycznego na forum międzynarodowym jest Unia Europejska, związek niezależnych państw urzeczywistniający ideę wspólnej, bezpiecznej i złączonej właśnie więzią braterstwa Europy. Odchodzi w przeszłość tradycyjne rozumienie roli i pozycji narodu, państwa oraz społeczeństwa, a zachowaniu odrębności kulturowych i narodowych towarzyszy proces budowy zjednoczonej Europy. Zagrożenie dla tożsamości narodowej państw-członków Unii, według opinii autorytetów jest dziś zagadnieniem mniej popularnym od konieczności zjednoczenia potencjalnych oponentów argumentami uzasadniającymi budowę społeczeństwa europejskiego.

Symbol Unii, kilkanaście gwiazd na firmamencie, jest m.in. symbolem korzyści ekonomicznych wynikających z przynależności do paktu, oznacza też brak zasadniczych sprzeczności społeczno-politycznych, co jest konsekwencją wspólnego dziedzictwa przynależności do kręgu kultury basenu Morza Śródziemnego. Proces ten dzisiaj stabilizuje się (dowodem jest kolejna grupa państw-kandydatów zmierzających do wejścia w struktury Unii), lecz pięćdziesiąt lat wcześniej jego idea kiełkowała na gruncie rozbudzonej świadomości politycznej wyzwalając ludzkość od przesądów i schematów myślenia na rzecz humanitaryzmu wyznaczającego kierunki jej rozwoju. Świadomość solidaryzmu społecznego zmaterializowała się w postaci odrodzonego społeczeństwa obywatelskiego, które porządkuje zakres wartości z jakimi utożsamia się nowoczesna Europa polityczna, społeczna i ekonomiczna.

Wartością fundamentalną tego społeczeństwa jawi się człowiek wraz ze swoim indywidualizmem, a więc prawem podejmowania osobistych decyzji, prawem do wolności i godności ludzkiej.

Proces tworzenia społeczeństwa obywatelskiego wiąże się ściśle z określeniem jego suwerenności we wzajemnych relacjach z państwem. Demokracje zachodnie wypracowały zasadę niezależności społeczeństwa obywatelskiego od struktur państwa: podmiotowość społeczeństwa obywatelskiego nie zależy bowiem od podmiotowości państwa, może ono zorganizować się bez względu na to, kto pozostaje u steru rządów, to interes społeczeństwa będzie zawsze najważniejszy. Współcześnie humaniści są zdania, iż państwo demokratyczne nie tylko nie stanowi zagrożenia dla społeczeństwa obywatelskiego, ale wręcz koniecznym jest współdziałanie na linii społeczeństwo-państwo-obywatel za pośrednictwem instytucji politycznych i społecznych, a wszystko po to, by **demokracja i społeczeństwo obywatelskie urzeczywistniły wolność**. Także dla Monteskiusza państwo nie stanowiło zagrożenia dla społeczeństwa obywatelskiego, w tym przypadku silne państwo nie okaże się synonimem władzy despotycznej, totalitarnej. Słusznym wydaje się opinia filozofa, iż siła państwa utożsamia się z kompetencją jego organów wykonawczych, skutecznością ich działania, jasno określonymi regułami prawa, trójstopniowym podziałem władz. Wiarygodność demokracji sprawdza się przecież, poprzez jej doświadczenie w codziennej praktyce życia społecznego, poprzez jej zgodność z ustalonymi normami i regułami. W tym doświadczeniu urzeczywistnia się zasada wolności: wolność wyboru obywatela koncentruje się wokół wolności konkurencji, wolności stowarzyszania się, czy wolności słowa. Samuel Huntington — współczesny amerykański politolog - przestrzega jednak przed zbyt optymistycznym powszechnym przekonaniem, iż demokracja może być uniwersalnym antidotum na wszelkie zło

— demokracja ma za zadanie ochronę podstawowych praw publicznych i politycznych obywatela i jednostki, ma służyć wolności.

Współcześnie problem dominacji państwa demokratycznego nabiera szczególnego znaczenia: czy i jak państwo demokratyczne może zagrozić ideałom społeczeństwa obywatelskiego, czy w związku z tym państwo może poddać w wątpliwość przywileje jednostki, w jaki sposób należy chronić je przed wszechogarniającą instytucjonalizacją państwa; **uporządkowane i klarowne stosunki między obywatelem a państwem zawierają się między zasadą wolności przyporządkowaną obywatelowi a kompetencjami państwa.**

Przez kompetencje państwa rozumie się dzisiaj zakres uprawnień określających jego swobodę działania w przełożeniu na wolność obywatela, czyli prawo czynienia wszystkiego tego, na co ustawy pozwalają. W tym wypadku na uwagę zasługuje pozorny tylko niuans między znaczeniem zakazu i nakazu: a tak naprawdę wolność to rzeczywistość wolna od nakazu, bez konieczności eliminacji zakazów. Cechą społeczeństwa obywatelskiego zaznaczającą jego autonomiczność wobec struktur państwa jest prawo artykułowania własnych interesów i potrzeb, dlatego też społeczeństwo obywatelskie skutecznie może hamować, równoważyć zainteresowania i działania państwa zmierzające ku „despotyzmowi”, a czyni tak opierając się na sieci powiązań między jednostkami oraz grupami. Dzięki istniejącej na płaszczyźnie ekonomicznej własności prywatnej i wolności konkurencji, na gruncie politycznym dzięki rozwojowi partii politycznych, stowarzyszeń i związków zawodowych, a w życiu społecznym zaś dzięki instytucjom kulturalnym i oświatowym, czy lokalnym samorządom realizuje się ideał społeczeństwa obywatelskiego, otwartego, a obywatel zyskuje poczucie tożsamości w relacjach z państwem i organizacjami rządowymi.

Sztuka społecznej organizacji społeczeństwa obywatelskiego nie może także w pełni realizować się bez czegoś, co dziś nazywamy kulturą polityczną społeczeństwa, a co wspomniany już Monteskiusz określił honorem dobrze funkcjonującej monarchii. Społeczeństwo obywatelskie nie jest tylko prawnym i społecznym aktem dobrej i suwerennej woli tworzących go jednostek; osobowość prawną zawdzięcza również istnieniu świadomości kultury obywatelskiej wyrażającej się aprobatą dla przyjętej hierarchii wartości etycznych, postaw i wzorów zachowań uznanych za priorytetowe i niezbędne dla prawidłowego trwania i rozwoju społeczeństwa. W praktyce życia społecznego oznacza to harmonijną współpracę między obywatelem a państwem, między obywatelem a siecią stowarzyszeń i instytucji, szacunek dla prawa, świadomość aktywnego uczestnictwa w życiu zbiorowości wraz z wynikającą stąd odpowiedzialnością. Świadomość czynnego uczestnictwa i zaangażowania jednostki w wydarzeniach otaczającej rzeczywistości ma bezpośredni wpływ na rozwój osobowości oraz identyfikację ze społeczeństwem, co warunkuje żywotność społeczeństwa, jego wewnętrzną siłę, prawidłowy rozwój wzajemnych korelacji między jednostką a grupą, powiązań pozostających poza wpływem i kontrolą władzy państwowej.

Doświadczenia totalitarne społeczeństw masowych zmobilizowały rzesze polityków i filozofów do poszukiwania bezpiecznego wzorca demokracji w pełni wykorzystującej zasadę pluralizmu życia społecznego.

Istota współczesnej demokracji opiera się na budowaniu poziomych więzi między obywatelem a państwem, między obywatelem a społeczeństwem; ponadto poziome więzi doskonale regulują i wypełniają obszar niegdyś nie zdobyty dla konstytucyjnych i prawnych instytucji społeczeństwa otwartego. Współczesna demokracja odwołuje się do teorii prawa natury, prawa pozostającego nadrzędnym do prawa stanowionego, które podporządkowując ustawodawcę normom wyższym, skutecznie ogranicza ingerencję władzy państwa. W demokratycznym społeczeństwie obywatelskim realizuje się zasada wspólnego dobra, ta wartość w tworzeniu państwa demokratycznego jest nie do przecenienia, gdyż wiąże się z ochroną praw człowieka i praw mniejszości, które to prawa warunkują powodzenie demokracji. W takiej koncepcji demokracji, aby dobro powszechne nie pozostało jedynie pięknie brzmiącym i nic nie znaczącym zapisem konieczną jest działalność instytucji skutecznych w egzekwowaniu tych praw.

Społeczeństwo obywatelskie — suwerenne wobec struktur państwa, stanowiące zespół więzi instytucjonalnych, zabezpiecza jednostkę przed państwem i zapewnia jej poczucie tożsamości. Demokracja społeczeństwa obywatelskiego jest demokracją ograniczoną, gwarantującą jednostce równość wobec reguł prawa, wolność wyboru, możliwość czynnego uczestnictwa w życiu publicznym.

Aldona Musiał

Doktorantka na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 10-10-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5054) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5054>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl